

EKO TURIZAM U FUNKCIJI EKSELENTNOG KVALITETA ŽIVOTNE SREDINE

ECO-TOURISM IN THE FUNCTION OF AN EXCELLENT QUALITY OF THE ENVIRONMENT

Jovan Milivojević¹, Mr Katarina Kanjevac Milovanović², Mr Dragan Rajković³, Sonja Grubor⁴, Nikola Tonic⁵

Rezime: Eko turizam po svojoj definiciji je usmeren na projekte unapređenja prirodne sredine i autohtone kulture lokalnog stanovništva. Ali to u praksi najčešće nije takoi on se često tumači kao putovanje turista u oblasti nedirnute prirode. Naravno, da bi to izgledalo kao eko turizam uvode se neki elementi infrastrukture karakteristični za ovaj vid turizma, ali frekventnost gostiju i slaba zaštita postojećeg prirodnog okruženja dovode do naružavanja prirodne ravnoteže. Međutim, ako se postupa striktno u skladu sa standardima za eko turizam i uz to još unese istraživačka i razvojna komponenta uz realizaciju kvalitetno odabranih projekata zaštite i oporavka životne sredine, onda eko turizam postaje veoma važna komponenta za ostvarenje ekselelnog kvaliteta životne sredine na lokalnom i regionalnom nivou. Izradom i kvalitetnih nacionalnih programa eko turizma koji integrišu najveći deo teritorije jedne države i njihova dobro osmišljena dinamika realizacije omogućava očuvanje i oporavak životne sredine na nacionalnom nivou. Naravno da pri tom ne sme biti nikakve improvizacije i odstupanja od propisanih standarda.

Ključne reči: eko turizam, životna sredina, ekselelnost, održivi razvoj.

Abstract: Eco-tourism by definition is focused on projects improving the environment and indigenous culture of the local population. But in practice this usually is not that he is often seen as a journey of tourists in the area of untouched nature. Of course, that would be seen as eco-tourism introduced some elements of infrastructure, typical for this type of tourism, but the frequency of reviews and weak protection of existing natural environment disturb the natural balance. However, if we act in strict accordance with the standards for eco-tourism and with it has entered a research and development in the implementation of well-selected projects for protection and recovery environment, then eco-tourism is becoming a very important component for achieving ekselelnog environmental quality at local and regional level. Development and quality of national eco-tourism programs that integrate most of the territory of a state and its well-designed schedule of implementation allows the preservation and recovery of the environment at the national level. Of course at the same there shall be no improvisation and deviation from the prescribed standards.

Key words: Eco-Tourism, Environment, Excellence, Sustainable Development.

1. UVOD

Danas, više od 95% materije uzete iz prirodnih resursa (sirovina, energenata, i dr.) postaje otpad pre nego što finalni proizvodi stignu do tržišta. Tako, mnogi industrijski proizvodi, kao što su

automobili, zahtevaju dodatne prirodne resurse u fazi korišćenja. To je ekološki neodrživ sistem.

Ključ za održivost je radikalno uvećanje produktivnosti resursa za sve ekonomske aktivnosti, uključujući i dobijanje energije.

-
- 1) Jovan Milivojević, Centar za kvalitet, Mašinski fakultet Kragujevac, Sestre Janjić 6, mail: jovan.milivojevic@gmail.com
 - 2) mr Katarina Kanjevac Milovanović, Centar za kvalitet, Mašinski fakultet Kragujevac, Sestre Janjić 6, mail: kanjevac@kg.ac.rs
 - 3) mr Dragan Rajković, Centar za kvalitet, Mašinski fakultet Kragujevac, Sestre Janjić 6, mail: draganraj2001@kg.ac.rs
 - 4) Sonja Grubor, Mašinski fakultet Kragujevac, Sestre Janjić 6, mail: cqm@kg.ac.rs
 - 5) Nikola Tonic, Centar za kvalitet, Mašinski fakultet Kragujevac, Sestre Janjić 6, mail: tonic@kg.ac.rs

Sadašnji „prag ekološke bezbednosti“ je već uveliko prekoračen, što se vidi kod klimatskih promena na globalnom nivou, širenja gladi i nestašica pitke vode, pojavi novih pustinja, širenju tropskih bolesti, masovnoj eroziji i u naglom uvećanju prirodnih katastrofa, kao što su uragani i poplave.

U ovom trenutku, manje od 20% čovečanstva ima punu korist od ovako uspostavljenog ekonomskog modela, dok su ostali ljudi, a posebno siromašni, počeli da trpe žestoke posledice ovog izuzetno lošeg modela (koji na duži vremenski rok vodi ka globalnoj katastrofi sa nepredvidivim posledicama). Čak iako ignorišemo nastale ekološke probleme, zbog prevelikog korišćenja prirode, globalno zapadni stil življenja nije moguć, jer za takav način života u narednoj deceniji je potrebno resursa za više od dve planete. O tome svedoči nagli rast cena sirovina i energije.

Turizam je jedna od najrazvijenijih privrednih grana i angažuje veoma velike prirodne resurse na više načina, posebno ekološki najatraktivnije i najosetljivije regione. Kretanje velikih ljudskih masa, seoba

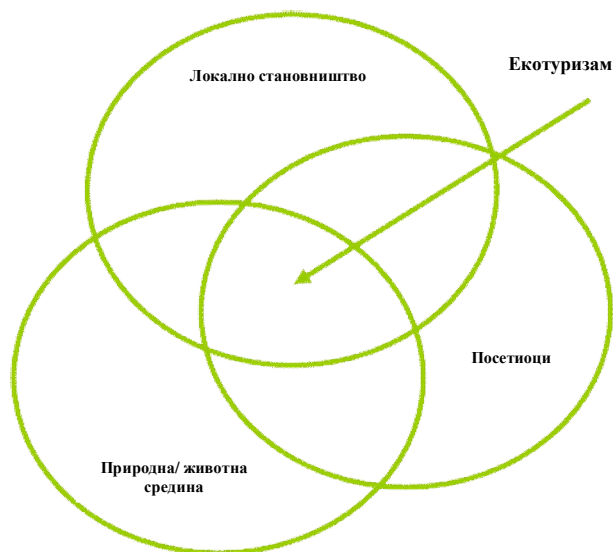
na topla mora, planinska područja, obale reka i jezera i neodgovorna upotreba (zloupotreba) ovih

resursa dovode do enormnih zagađenja i ruženja čitave planete. Novac ne bira sredstvo i ništa mu nije sveto, ako treba da se oploduje, što dovodi do trajnog uništavanja čitavih eko sistema. Zagovaranje održivog i eko turizma su samo su privid da se pokaže kako se brine o životnoj sredini, a praktično, sem izuzetaka se svodi na klasični, po prirodu pogubni turizam.

Da bi se ostvarila ideja o održivom i eko turizmu neophodna je uspostaviti inovacioni sistem za eko inovacije, iz razloga što su od fundamentalnog značaja za očuvanje životne sredine, uglavnom, najboljih mesta na planeti.

2. OSNOVNE POSTAVKE EKO TURIZMA

Eko turizam je ekološki odgovorno putovanje i poseta u relativno očuvana područja radi uživanja u prirodi (i pratećim kulturnim odlikama: kako iz prošlosti tako i iz sadašnjosti) uz unapređenje zaštite prirode), neznatan uticaj posetilaca i koristan aktivan uticaj na lokalno stanovništvo(slika 1).

Извор: Taylor Stein 2003

Slika 1 - Principi ekoturizma

Atributi eko turizma se mogu opisati alatima za konzervaciju i njegovu implementaciju koji:

- daju ekonomsku vrednost ekosistema i usluge koje obezbeđuju zaštitu oblasti,
- generišu direktne prihode za konzervaciju i zaštitu oblasti,
- generišu direktne i indirektno prihode za lokalne stekholdere,
- podstiču konzervaciju u lokalnim zajednicama,
- izgrađuju klijentelu za konzervaciju na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou,
- promovišu održivo korišćenje prirodnih resursa i
- redukuju probleme biodiverziteta.

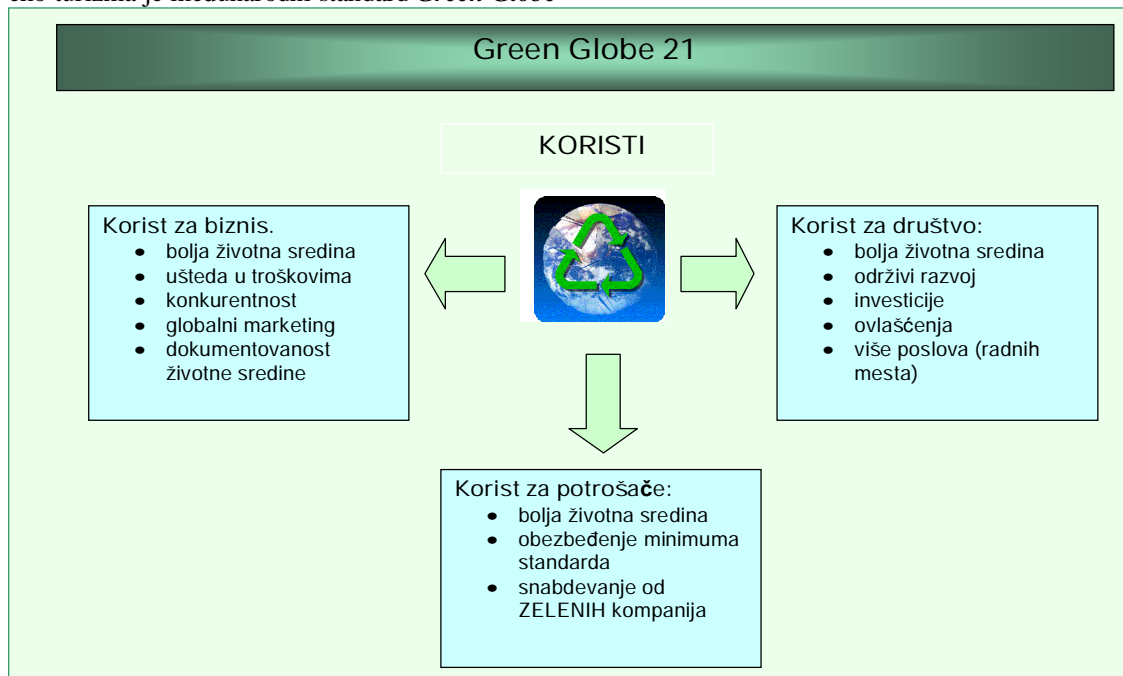
Ovde je još više nego kod održivog turizma postavlja problem praktične primene. Tako se u današnje vreme pod eko turizam podvodi seoski/ruralni turizam, putovanje u prirodu, razni vidovi krstarenja morima i rekama, splavarenje, safari, poseta netaknutim područjima, i sl. Naravno da ništa od navedenog nije eko turizam, ali sve to ulazi u procenat ostvarenog prihoda od eko turizma. Svest turista i stanovništva je daleko od prave ekološke svesti, a svest vlasnika kompanija i turističkih agencija još dalje. Svi se okreću profitu i prestižu, a zaštita životne sredine je trećerazredni cilj.

3. NAPREDNI STANDARDI I EKO TURIZAM

Jedan od osnovnih standarda za regulisanje oblasti eko turizma je međunarodni standard *Green Globe*

21. Standard ima za zadatak da uredi oblast turizma u očuvanim i zaštićenim područjima prirode, ali i da pomogne oporavku onih prirodnih oblasti gde je došlo do degradacije prirodne sredine. Tako se standardom reguliše:

- upravljanje biznisom i operativno planiranje,
- etika biznisa,
- odgovornost marketinga,
- zadovoljstvo kupca,
- fokus na prirodu oblasti,
- upravljanje životnom sredinom,
- interpretacija i edukacija,
- doprinos konzervaciji područja,
- rad sa lokalnom zajednicom,
- respektovanje kulture i senzitivnosti stanovništva.

Slika 2 - Korist od uvođenja standarda Green Globe 21

Standard ima za cilj da obezbedi doprinose lokalnoj zajednici i to:

1) Respektovanje kulture

Da postoji senzitivnost za tumačenje i uključivanje kulture/a koje postoje u oblasti u kojoj se odvija eko turizam.

2) Zadovoljstvo korisnika

Da se dosledno ispunjavaju očekivanja korisnika.

3) Odgovorni marketing

Marketing mora da promoviše iskreno i precizno, tako da se formiraju realna očekivanja.

Uporedo sa ovim standardom obavezno se primenjuje i standard ISO 14000, kao osnovni

standard kojim se štiti životna sredina. O ovom standardu je uglavnom sve poznato, jer se već uveliko primenjuje u mnogim oblastima poslovanja.

Međutim, posebno razmatranje i analizu zahteva Evropski standard za eko turizam, poznat kao *The European Ecotourism Labelling Standard – EETLS*.

Evropski standard za ekoturizam (EETLS) nastao je zbog potrebe da postojeća inicijativa za eko turizam harmonizuje i da ojača svoju poziciju na turističkom tržištu. Harmonizacija se zasniva na konceptu integracije evropskog eko turizma, kojim

se međusobno povezuju različite usluge za turiste, tj. smeštaj, hrana i aktivnosti u prirodi. Tako, svaka od usluga – komponenta eko turizma može imati različitu oznaku kvaliteta, a “kišobran” standarda za označavanje treba da obezbedi bazni kvalitet za turistički proizvod i harmonizuje postojeće oznake uz uvažavanje njihovog

specifičnog iskustva i pozadine. Pri tom, EETLS se zasniva na evropskom i globalnom iskustvu u ovoj oblasti i treba da obezbedi uporedivost standardnih usluga za klijente širom Evrope (i potencijalno širom sveta), barem u odnosu na kjučnu grupu osnovnih kriterijuma kvaliteta.

Tabela 2 - Karakteristike Evropskog standarda za eko turizam (EETLS)

GSCT kriterijum/EETLS	TIES definicija eko turizma i principi
„Eko turizam je odgovorno putovanje u oblasti prirode u kojima je konzervirana životna sredina i gde se održava bogatstvo lokalnog stanovništva“	
A) Demonstrira efektivno i održivo upravljanje	<ul style="list-style-type: none"> • Obezbeđuje pozitivno iskustvo i za posetioce i za domaćine. • Izgrađuje svest i uvažavanje za životnu sredinu i kulturu • Podiže osetljivost zemlje domaćina za životnu sredinu, političku i društvenu klimu.
B) Maksimizira društvena i ekonomska korist za lokalnu zajednicu i minimiziraju negativni uticaji	<ul style="list-style-type: none"> • Obezbeđuje finansijsku korist i jača lokalnu zajednicu.
C) Maksimiziraju koristi za kulturno nasleđe i minimiziraju negativni uticaji	<ul style="list-style-type: none"> • Minimizira uticaj.
D) Maksimiziraju dobiti za životnu sredinu i minimiziraju negativni uticaji	<ul style="list-style-type: none"> • Minimizira uticaj. • Obezbeđuje direktne koristi za konzervaciju.

Izvor: HANDBOOK OF ECOTOURISM LABELLING CRITERIA AND GOOD PRACTICE IN EUROPE, Sofia 2009.

Uloga EETLS standarda je da stvori neophodne uslove za konkurentan i održivi eko turizam u Evropskoj Uniji. On pored zahteva za kodeksom ponašanja u konkretnoj oblasti očuvane prirode postavlja i nove zahteve za sve turističke proizvode koji su prateći eko turizmu i koji mogu izazvati dodatne negativne uticaje na oblast i ljudsku zajednicu u njoj.

4. FUNKCIONALNA POVEZANOST EKO TURIZMA I ŽIVOTNE SREDINE

Eko turizam je u neposrednoj funkcionalnoj vezi sa životnom sredinom: 1) očuvana sredina, 2) oporavak oštećene sredine – preko projekata. Ako se uporede odlike eko turizma i principa zaštite životne sredine postaje jasno da je eko turizam u potpunosti u skladu sa konceptom i ciljevima ostvarenja visokog kvaliteta životne/prirodne sredine. To su, pre svega:

(1) *Koncentrisani razvoj*: revitalizacija gradova, naselja i njihove okoline primenom znanja uz konzerviranje zemljišta, zaštitu istorijskih resursa i njihovo integrisano korišćenje; ozdraviti i ponovo koristiti postojeće lokacije, strukturu i infrastrukturu pre nego izgradnja novih u netaknutim oblastima; izgraditi pešačke prijateljske zone sa mešovitim sadržajem za

komercijalne, kulturne, građanske, obrazovne i rekreativne aktivnosti na otvorenom i u zatvorenom prostoru.

(2) *Zaštita zemljišta i ekosistema*: zaštita i obnova ekološki osetljivog zemljišta, prirodnih resursa, poljoprivrednog zemljišta, kritičnih staništa, slivova i vodenih resursa, kulturnih i istorijskih prostora; uvećanje kvantiteta i kvaliteta i dostupnosti otvorenog prostora i rekreativnih mogućnosti.

(3) *Pametno korišćenje prirodnih resursa*: graditi i promovisati razvoj, objekte i infrastrukturu za konzerviranje prirodnih resursa uz redukciju otpada i zagađenja kroz efikasno korišćenje zemljišta, energije, vode i materijala

(4) *Napredna rešenja za transport*: širenje rešenja transporta koji maksimizira mobilnost, redukuje gužvu, konzervira gorivo i unapređuje kvalitet vazduha; prioritet dati železničkom, autobuskom, brodskom, brzom kopnenom tranzitu, zajedničkim vozilima i uslugama vožnje, biciklama i pešačenju; ulaganja u postojeću i novu infrastrukturu prevoza putnika i tereta vršiti u skladu sa trendom održivog razvoja i pametnog rasta.

(5) *Promocija čiste energije*: maksimiziranje energetske efikasnosti i rešenja za obnovljivu energiju; strategija konzervacije energije, generisanje čiste lokalne električne energije, tehnologije za distribuciju energije i inovativne industrije; redukcija emisije gasova staklene bašte i potrošnje fosilnih goriva.

(6) *Zaštita autohtone kulture i tradicije*: očuvanje kulture i tradicije autohtonog stanovništva regiona, konzerviranje i očuvanje arheoloških nalazišta i istorijskih prostora.

(7) *Regionalno planiranje*: podrška i implementacija lokalnog i regionalnog razvoja uz državne planove koji uvažavaju navedene principe; snažni razvojni projekti u oblasti konzervacije

zemljišta i vode, transporta i stanovanja dovode do dobiti na regionalnom i državnom nivou.

Pored navedenih pozitivnih uticaja eko turizma na životnu sredinu i lokalnu zajednicu, postoji i veliki broj negativnih parametara o kojima se mora voditi računa i koji se moraju uključiti u kodeks ponašanja svih koji se nalaze u zaštićenoj oblasti ili netaknutoj prirodi (Tabela 1.).

Tabela 1 - Negativni i pozitivni parametric uticaja ekoturizma kao kriterijuma za kodeks ponašanja

Ekonomski (negativni)	<ul style="list-style-type: none"> Nemogućnost da se plate tekući organizacioni troškovi (na primer, infrastruktura, plate) Oticanje novca (na primer, prihod ostvaren van lokalnih organizacija).
Ekonomski (pozitivni)	<ul style="list-style-type: none"> Generisanje prihoda i zapošljavanja Pružanje ekonomskih mogućnosti lokalnim zajednicama i šire Višestruki efekti (na primer, spin of ekonomske koristi od podrške eko turizmu, kao što su nabavka materijala za lokalni razvoj i održavanje)
Životna sredina (negativni)	<ul style="list-style-type: none"> Neprekidna promena životne sredine (na primer, oštećenje vegetacije, urušavanje obala) Stvaranje otpada (na primer, kanalizacija, izduvni gasovi)
Životna sredina (pozitivni)	<ul style="list-style-type: none"> Učešće operatera u zaštiti i rehabilitaciji (na primer, definisanje zaštićenih područja i konzervacija resursa culture) Upravljanje područjima sa netaknutom prirodom Programi za uključivanje eko turista, suseda i članova lokalne zajednice u zaštitu i rehabilitaciju životne sredine ili upravljanje (na primer, volontiranje, obrazovanje ili programi za prikupljanje sredstava)
Socio-kulturološki (negativni)	<ul style="list-style-type: none"> Socijalno i kulturno urušavanje (na primer, zahtev korisnika za autentičnost) Erozija lokalne kontrole (na primer, migracije u zapošljavanju) Lokalne nejednakosti (na primer, sporovi oko partnerstva)
Socio-kulturološki (pozitivni)	<ul style="list-style-type: none"> Negovanje osećaja zajedništva i jačanje lokalnog učešća (na primer, pakovanje uz usluge lokalnih provajdera) Obezbeđenje estetskog/duhovnog uživanja za stanovnike i turiste Jačanje socio-kulturnog respekta (na primer, obrazovanje za podizanje nivoa svesti) Obezbeđivanje pristupa resursima (na primer, jednake mogućnosti za turiste, zaposlene i lokalnu zajednicu da pristupaju sadržajima i uslugama)

Izvor: Tinelle D. Bustam and Taylor Stein, Integrating Sustainability into Your Ecotourism Operation, Institute of Food and Agricultural Sciences, University of Florida., December 2010.

Problem koji se javlja kod ekoturizma se ogleda u neodgovornom marketingu i lošoj strategiji države, koja zarad ekonomske koristi ne vodi mnogo računa o striktnoj primeni međunarodnih standarda ili služe samo kao pokriće za loše gazdovanje prirodnim resursima. Tako se mnoge do juče divlje oblasti (oblasti netaknute prirode) pod motom „eko turizam“ eksploatišu preko mere, bez izgradnje bilo kakve zahtevane infrastrukture i uz formalnu sertifikaciju po jednom od navedenih standarda promovisu kao velika šansa za biznis. Na taj način se nanose velike i uglavnom nepopravljive štete po prirodnu sredinu i brzo smanjuju resursi netaknute prirode. Jedino odgovorne vlade na svim nivoima (nacionalnom, regionalnom, lokalnom) mogu obezbediti programe i kontrolu za sprovođenje suštinskog eko turizma, sa ciljem obezbeđenja

ekselentnog kvaliteta prirodne sredine i očuvanje resursa za buduće generacije.

5. ZAKLJUČCI

Turizam je jedna od vodećih privrednih grana i postao je preka potreba savremenog čoveka. Provođenje odmora (zima, leto), korišćenje vikenda za odmor, obilasci znamenitih mesta, lečenje u banjama, održavanje kongresa, poslovni ručkovi, safari, krstarenja, i sl. postali su masovna pojava koja podrazumeva opuštenost, bezbrižnost, doživljaj i lep provod. Međutim, sve to ne prate aktivnosti koje treba da obezbede visok kvalitet životne sredine u turističkim centrima, ali i svih

ostalnih mesta na planeti. Sadašnja situacija je da iza turista (ma koji oblik turizma da je u pitanju) ostaju tone otpada i jako degradirana životna sredina.

Da bi se ovo prevazišlo mora se odmah, bez odlaganja, započeti sa izradom programa eko inovacija i njihovom realizacijom za sve oblike turizma. Pri tom se sagledava celokupan životni ciklus turizma koji obuhvata izgradnju i održavanje infrastrukture i proizvodnju opreme za turizam i što je posebno važno transport turista. Principi održivog i eko turizma se odnose na mesto i vreme boravka turista, nove principe ponašanja, ali izostavljaju transport i svu neophodnu

infrastrukturu koja je potrebna turistima da dođu do turističkog odredišta i da uživaju u komforu i uslugama u mestu odmora i rasonode. U tom smislu evropski standard EETLS bi trebao da uvede više reda, čime bi se integrisano uticalo na poboljšanje životne sredine, ne samo u oblastima sa očuvanom prirodom.

Istraživanje, razvoj i praktična primena eko turizma, uz striktno poštovanje osnovnih standarda u toj oblasti treba da obezbede visok kvalitet životne sredine i da očuvaju resurse netaknute prirode za buduće generacije ljudi.

LITERATURA

- [1] [1] Handbook of Ecotourism Labeling Criteria and Good Practice in Europe, Eco-Destinet Network, www.ecoroute.eu
- [2] **GREEN GLOBE 21**, International Ecotourism Standard, 2004
- [3] Eco-certification (NEAP Edition III) , Ecotourism Australia, Third Edition, 2003.
- [4] Martha Honey, Global Growth & Trends in Ecotourism, Ecotourism Norway Conference Oslo, Norway, May, 10, 2006
- [5] The European Ecotourism Labelling Standard – EETLS, Eco-Destinet Network, 2009, www.ecoroute.eu
- [6] The Components of Successful Ecotourism, The International Ecotourism Society, www.ecotourism.org
- [7] Ecotourism Development – A Manual for Conservation Planners and Managers Volume, The Nature Conservancy, Arlington, Virginia, USA, 2002
- [8] Jeska McNicol, Michael Shone, Chrys Horn, Green Globe 21 Kaikoura Community Benchmarking, Pilot Study, Tourism Recreation Research and Education Centre (TRREC), Lincoln University Canterbury, July 2001
- [9] Martha Honey, Ph.D., Global Trends in “Green” Tourism Certification, Monash University Melbourne, Australia, December 9, 2005
- [10] Mustafa Var, Emrah Yağcıalp* and Müberra Pulatkan, A potential offer-demand problem in ecotourism: Different perspectives from eco-tourists and indigenous people, Scientific Research and Essays Vol. 5(17), pp. 2517-2528, 4 September, 2010, ISSN 1992-2248 ©2010 Academic Journals
- [11] Tinelle D. Bustam and Taylor Stein, Integrating Sustainability into Your Ecotourism Operation, Institute of Food and Agricultural Sciences, University of Florida, December 2010
- [12] World Ecotourism Summit, FINAL REPORT, Quebec City, Canada, 19-22 May 2002
- [13] Clem Tisdell, A Case Study of an NGO’s Ecotourism Efforts: Findings Based on a Survey of Visitors to its Tropical Nature Reserve, Working Paper No. 169, School of Economics, The University of Queensland, Brisbane, Australia, August 2010
- [14] E. L. Bohensky, J. R. A. Butler, and D. Mitchell, Scenarios for Knowledge Integration: Exploring Ecotourism Futures in Milne Bay, Papua New Guinea, Hindawi Publishing Corporation Journal of Marine Biology, Volume 2011, Article ID 504651, 11 pages, doi:10.1155/2011/504651